

1935 Nüfus Sayımı ve Bingöl'ün Nüfus Potansiyeli

Okt. Ebru ÇOBAN¹ / Yrd. Doç. Dr. Ahmet İLYAS²

¹Bingöl Üniversitesi, ebrugull_34@hotmail.com

²Batman Üniversitesi, ahmetilyas@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received

25.10.2016

Kabul Tarihi/Accepted

03.01.2017

Yayın Tarihi/Published

06.02.2017

ÖZ

Tarih boyunca varlığını sürdürmüş olan her devlet, mevcudiyetinin çeşitli dönemlerinde sahip oldukları gücü tespit edebilmek amacıyla nüfus sayımı yapma ihtiyacını duymuştur. Çünkü bu sayımlardan elde edilen netice, devletlerin gerek ekonomik gerekse de sosyal gücünü ifade eden önemli bir ölçüttür. Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilanından önce benzer amaçlarla uygulanmaya başlanan nüfus sayımları, Kurtuluş Savaşı sonrasında meclisin gündemindeki en önemli konulardan biri olmuştur. Savaş sonrasında ekonomik sosyal ve askeri sorunlara eğilebilmek için Türkiye nüfusunun tespit edilmesi Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ilk kez yapılan 1927 Genel Nüfus Sayımı ile birlikte 1935 yılından sonra nüfus sayımları sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda uygulanarak her beş yılda bir tekrarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Türkiye, Bingöl, Nüfus Sayımı

The Population Potential of 1935 Population Census and Bingöl

ABSTRACT

Throughout the history, every state has seen as a need to conduct population census so as to measure its power at various periods of its existence. Because, the results acquired from these censuses constitute important data indicating the economic and the social power of the states. Having started to be implemented for the similar purposes before the declaration of the Republic, the population census became one of the most important priorities on the agenda of the Assembly after the Independence War in Turkey as well. To address the post-war economic, social and military issues, the new-born Republic needed to determine its population and as a result ran its first population census in 1927. The subsequent general population censuses after the second one in 1935 have been carried out every five years ending with 0 and 5.

Keywords: Census, Turkey, Bingöl, Population Census

1. GİRİŞ

Literatürde nüfus ile ilgili olarak yapılan tanımlar birbiriyle farklılık göstermemekle birlikte genel olarak nüfus; *genişliği belirli bir alanda, belirli bir zaman diliminde yaşayan insanlar* olarak tanımlanmaktadır (Aksu, 2011: 219). Bununla birlikte, nüfus kavramı ile dar anlamda *birey* ya da *kişi* ifade edilmektedir. Ancak kavramı biraz daha genişlettiğimizde aile sonra toplum daha sonra da ülke ve en genel anlamıyla da dünyada yaşayan insan sayısının ifade edilebilmesi aynı kavram ile mümkün olabilmektedir. İnsanların sayısal büyüklüğü, yapısal nitelikleri ve gelişimi, nüfusbilim olarak da nitelendirilen *demografi* kapsamında incelenmektedir (Doğanay, Özdemir, & Şahin, 2012: 6). Öte yandan nüfus ile ilgili bilgiler sadece demografinin değil; aynı zamanda temelinde insan olan psikoloji, sosyoloji, ekonomi, coğrafya, tıp vb. diğer bilim dallarının da konusunu oluşturmaktadır. Çünkü toplumların kalıcı olmaları ve varlıklarını devam ettirebilmeleri öncelikli olarak toplumdaki insanların sayısı ile ilişkilidir. Diğer taraftan bu veriler

sadece sahip olunan değerlerin tespitine değil; olası gelişim veya zayıflamaların da tahmin edilebilmesine ve buna uygun stratejiler geliştirilmesine de imkân vermektedir. Devletlerin sahip oldukları askeri güç, işgücü ve buna bağlı olarak zirai ve sanayi üretimi ile ticaret ve vergi konuları da nüfus sayısı ile doğrudan ilişkide olan kavramlar olduğu için büyük bir önem arz etmektedir. Bu doğrultuda nüfusun sayısının fazla olması öncelikli olarak ekonomik ve askeri yönden önem taşımaktadır. Çünkü işgücü ve askeri gücün kaynağının temelini *insan* oluşturmaktadır (Köse, 2010: 1-2).

Bingöl, tarihi boyunca çeşitli medeniyetlerin akımlarının etkisinde kalmıştır. Bingöl'ün ilk defa ne zaman kurulduğu adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte İslam kaynaklarında Cebel-ü Cur adıyla geçmektedir. Cebel dağ, Cur dere anlamındadır. Çabakçur'un kelime anlamından kaynaklanarak ona yakıştırıldığı belirtilse de bu ancak bir rivayet olarak nakledilmektedir (Alay, 2006: 13). Çabakçur kelimesi akan temiz su anlamına gelir. Bu kelimenin zamanla Çabakçur şeklinde telaffuz edildiği tahmin edilmektedir. Eski kayıtlarda yerleşim merkezi olarak Çabakçur adı geçmekte olup Ermeni kaynakları da Bizans'ın son devresinden itibaren Türkmenler'in koyduğu bu ismi kullanmışlardır (Konukçu, 1987: 9). Çabak-Çapak bir Türk boyunun adıdır. Bu boy daha çok Çapaklı adı ile şöhret bulmuştur. Denizli, Torbalı, Zile, Salihli'de aynı şekilde anılan köyler vardır ve bu da Çapaklıların Anadolu'da geniş bir bölgeye yayıldığını göstermektedir (Konukçu, 1987: 9). Çabakçur; 1935'e kadar idari literatürde geçmektedir. Bu tarihten sonra Bingöl'e çevrilmiştir.

Bingöl'ün tarihi M. Ö. 2000'lere kadar uzanmaktadır. Bu tarihten önceki zamanları pek bilinmemektedir. Eskilere dayanan tarihine rağmen, Bingöl daha çok Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, Bitlis, Ahlat, Van gibi merkez olmuş şehirlere yaylacılık alanı ve otlak olarak bağlanmıştır. Şehir merkezi statüsüne kavuşamamıştır. Daha sonra Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1926 yılında Elazığ, 1929 senesinde Muş'a bağlanan Bingöl, 1936 yılında çıkarılan bir kanunla il haline getirildi. Bu kanunun Bingöl iline ait metni aynen şöyledir: Yeniden 9 kaza ve 5 vilayet teşkiline ve bunlarla 32 Nahiyeye ait kadrolar hakkında Kanun ile 2885 kanun, 25.12.1935 tarihinde TBMM tarafından onaylanıp, Resmi Gazete'de 4 Ocak 1936 tarihinde 3197 sayı ile kabul edilmesiyle beraber Bingöl Vilayeti'nin kuruluşu gerçekleştirilmiştir (TBMM ZC: 5). Kanuna ait 5. Madde de: "*Muş vilayetinin Çabakçur, Genç, Solhan, Bingöl kazaları ile Erzincan vilayetinin Kiğı kazasından teşekkül etmek ve merkezi Çabakçur kasabası olmak üzere Bingöl vilayeti kurulmuştur*" (1973 İl Yıllığı, 1973: 19) ibaresi yer almıştır. 1945 yılında il merkezi olan Çabakçur'un adı Bingöl olarak değiştirilmiştir.

2. 1935 GENEL NÜFUS SAYIMININ YAPILMASI, YAPILAN HAZIRLIKLAR VE BİNGÖL NÜFUSU

1930'lu yıllara girerken Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmeler Türkiye'nin kendini savunma kabiliyetini ve kendine yeterli bir ekonomiye sahip olması gerektiğini bir kez daha gözler önüne sermiş, bu beklentilerin gerçekleşebilmesinin önündeki en büyük engelin yeterli nüfusa sahip olunamaması olduğu görülmüştü (Tuğluoğlu, 2012: 62). Toplum artık coğrafi büyüklükle değil kalabalık ve milli sınırlar içerisinde gerçekleşecek ekonomik kalkınma ile övünmeliydi (Arı, 2003: 29). Dolayısıyla yeterli nüfus miktarına ulaşıldığında, doğal kaynaklarını işletebileceği ve Türkiye'nin dünyada askeri ve siyasi alanda hatırı sayılır bir ülke olabileceği düşünülmekteydi (Tuğluoğlu, 2012: 62).

9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan CHP Dördüncü Büyük Kurultayı'nda nüfusu artırma siyaseti dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından şu şekilde anlatılmıştır (CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutanağı, 1935: 143-144): *“En büyük felaket de nüfus kıtlığına uğramaktır. Bizim memlekette nüfus durumu bugün muhalif sebepler dolayısıyla layık olduğu ve lazım geldiği derecede değildir. Orta Anadolu'nun nüfusu bu memleketin şark ve garp hudutlarının bekçisidir. Her şeyden evvel nüfusumuzun artması lazımdır...”*

Türkiye'de ilk genel nüfus sayımı 1927 senesinde gerçekleşip, ikinci sayım, 8 senelik bir süreden sonra 20 İlkteşrin 1935'de yapılmıştır (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı, 1937: 3). Atatürk döneminde sayım hazırlıkları fiilen, 30 Mayıs 1934 tarihli Sayım Kanunu'nun neşrinden sonra başlayıp, İstatistik Dairesi'nin bu husustaki ilk tetkikleri üç sene evvel başlamış bulunuyordu (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayım, 1937: 3). Bu hazırlıklar yapılırken karşılaşılan bazı problemler giderilmeye çalışılmıştır. Sayım tarihinin belirlenmesi üzerinde özellikle durulmuş, ülkenin bazı köy ve kasabaları kış şartlarından dolayı şehirlerle bağlantılarının kesildiği, dolayısıyla sayım tarihinin memleketin tüm yörelerinde ulaşım imkânına sahip olan aynı zamanda yarı göçebelerin devamlı ikametgâhlarına döndükleri tarihe göre 21. Teşrin Pazar gününün tercih edildiği görülmüştür (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayım, 1937: 4).

Sayım memurlarının içinde insan oturan veya insan oturması muhtemel olan bütün yerleri ziyaret ederek nüfusu eksiksiz kaydedebilmeleri için numarataj yapılması gerekiyor, aynı zamanda vali, kaymakam ve nahiye müdürlerinin sayımın icrasını takip ve kontrol edebilmeleri için ellerinde sahalarında bulunan yerlerin bir listesi bulunması icap ediyordu (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayım, 1937: 4-5). Bunlara binaen, 1 Ağustos 1934'ten itibaren hususî talimatnameler ile bütün memlekette numarataj yapılmaya başlanmıştır (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayım, 1937: 5). Bu konuya çok önem verildiği görülmüş, şöyle ki; Türkiye genelinde vali, kaymakam, nahiye müdürleri, müfettişler, jandarma teşkilâtı, Umum Müdürlüğü bu işle görevlendirdiği memurlar ve bizzat kurum tarafından sistematik bir surette kontrol edilip, Numarataj Talimatnamesinin tamamen tatbiki için bazı valiler ve kaymakamlar bu işe memur edilen kimseler için hususî kurslar bile tertip edilmiştir (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayım, 1937: 5). Hatta İstatistik Umum Müdürü Celal Aybar, danışman olarak İsviçre'den davet edilen Carl Brusche ile çeşitli şehirlerde konferanslar vermiş ve sayım hazırlıklarını denetlemiştir (Ulus, İlk teşrin 1935).

Sayım hazırlıkları tüm ciddiyetiyle devam ederken hükümet, sayım ve kontrol memurlarına bir talimatname yayımlayarak, bu memurların uyması gereken kurallar hakkında bilgiler vermiştir. 1 Kasım 1928 tarihinde Latin Alfabesinin kabul edilmesinden dolayı yeni alfabeyi bilen memurlara ihtiyaç duyulup, bu bağlamda sayımda görev alacak memurların yetiştirilmesinden sonra, 1934 yılında tecrübe sayımları yapılmıştır (TCBİUM, 1927: 4). Tecrübe sayımlarının yapılmasındaki amaç, her bölgede ne kadar sayım memuru tedarik edilebileceği, bu sayım memurlarının bir günde yazabileceği nüfus miktarı, talimatnamelerin ve sual varakasının ne dereceye kadar iyi anlaşıldığı gibi sorunların nasıl sonuçlar vereceği düşüncesiydi. Tecrübe sayımları 300.000 nüfusun bulunduğu 12 kazada yapılmış ve olumlu sonuçlar alındığı gözlenmiştir ((TCBİUM, 1927: 4). Bunun dışında sayım gününde, her mıntıkaya bir sayım memuru tayin edilmiş, okur-yazarlığı olan herkesin bu vazifeyi üstlenmesi zaruri kılınıp, bu şartlara uymayanlara da para cezası getirilmiş ((TCBİUM, 1927: 3) ve her sayım memuru sayımdan dört gün evvel, mıntikasının hususiyetlerini ve sahasını tanımak üzere kontrol memuru

refakati ile kendi mıntikasını ziyaret etmeye mecbur tutulmuştur (Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı, 1937: 6). Ayrıca nüfusu sayıma hazırlamak ve sayımın askerlik veya başka bir vergi mükellefiyetinden dolayı yapılmadığını, bu durumu köylere varıncaya kadar bütün halka anlatmak için bir propaganda yapıldığı verilen bilgiler arasında göze çarpmaktadır. Nitekim Araştırma için erişilen gazetelerde özellikle 1935-1950 yıllarını kapsayan dönemdeki nüfus sayımlarında verilen gazete haberleri, sayımın vergi ve askerlikle ilgili olarak yapılmadığı ve edinilecek verilerin hiçbir resmi kurumla paylaşılmayacağı bilgisine ağırlıkla yer verilmiştir.

1935 yılından 1980 yılına dek yayımlanmış olan gazete sayfalarında öncelikli olarak tarihte gerçekleştirilmiş nüfus sayımlarına yer verilmiş, nüfus sayımının yapılma gerekçeleri ve sayım günü uyulması gereken kuralların haber olarak vatandaşlara aktarıldığı görülmektedir. Nitekim 14 Ekim 1935 tarihinde yayımlanan Son Posta gazetesinin on üçüncü sayfasında yer alan haber “*Genel Nüfus Sayımına Doğru: Sayım Günü Sokağa Çıkanlardan 25 Lira Ceza Alınacak*” başlığını taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilecek olan ikinci nüfus sayımından önce yayımlanan haberde, nüfus sayımının önemi, nüfusa dair bilgilerin öğrenilmesinin gerekliliği, bu işlemin tüm vatandaşlar için ulusal bir vazife olduğu bu sebeple de herkesin yakınlarına bu sayımın ne denli önemli olduğunu anlatması gerektiği bilgileri verilmiştir. Ayrıca haberde, sayım günü sokağa çıkmanın yasak oluşu, sayım memurlarına yardımcı olunması gereği, sayımın bitiminin top atışıyla ilan edileceği, sayımda on altı soru sorulacağı, sayımın aynı gün içinde başlayıp biteceği ve sağlık memurlarına ihtiyaç duyulması halinde kapı önlerinde devriye gezmekte olan zabıta memurlarına haber verilmesinin yeterli olacağı, bilgilerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir(Son Posta, 14 Ekim 1935).

Gazetenin aynı sayfasında dönemin Başbakanı General İsmet İnönü de “*yurdumuzda yaşayan insanların eksiksiz yazılıp sayılabilmesi için hükümet bütün tedbirleri almış bulunmaktadır. Amacımız ne bir eksik ne bir artık Türk ulusunun sayısını ve ne halde olduğunu doğru olarak öğrenmektir.*” sözleriyle sayım hakkında görüşlerini bildirmiştir. Dönemin gazetelerinde ilk olarak sayımın heyecanla beklendiği izlenimi göze çarpmaktadır. Gazeteler adeta yarışarcasına sayım gününe haftalar kala sürekli bu konuyla alakalı yayın yaptıkları dikkatlerden kaçmamaktadır. Nüfus sayımının gerçekleştirilmesine bir hafta kala, 18 Ekim 1935 tarihli Son Posta Gazetesi’nin sekizinci sayfasında yayımlanan haberde “*Ne Bir Eksik, Ne Bir Fazla; Kaç Kişi Olduğumuz Gelecek Hafta Anlaşılacak*” başlığını taşımakta olup(Son Posta, 18 Ekim 1935), yine 19 Ekim 1935 tarihli Son Posta Gazetesi’nin ana sayfasındaki haberde “*Sayım Yarın, Dikkatli ve Tedbirli Bulunun ve Yarın Sokağa Çıkmayın*” başlığıyla sayımdan bir gün önce halkın uyması gereken kurallar hakkında tekrar hatırlatmalar yapılmıştır(Son Posta, 19 Ekim 1935). Sayım günü sokağa çıkma yasağı olacağı için fırınların önünde kuyruklar oluştuğu bilgisinin de fotoğraf eşliğinde verildiği haberde, ihtiyaç malzemelerinin gün içerisinde temin edilmesi uyarısı yinelenmiştir. Devamının altıncı sayfada verildiği haberde ayrıca vilayetlerin kazalarla iletişim kurabilmesi için gerekli telefon numaralarına da yer verilmiştir.

Sayım için Türkiye’de neredeyse seferberlik ilan edildiği gazetelerin sayfalarında özellikle hissedilmektedir. Sayım öncesinde kurallar hatırlatıldığı gibi, sayım gününde de gazetecilerin sayımın nabzını ölçmek için sokak sokak gezdikleri görülmüştür. 20 Ekim 1935 Son Posta Gazetesi’nin ana sayfada “*Sizinle Sokakları Bir Dolaşalım*” başlığıyla verdiği ve devamına gazetenin altıncı sayfasında yer verilen haber, sayım günü yaşananları konu eden ve olaylara

esprili bir üslup ile yaklaşarak yansıtan bir yapıya sahiptir(Son Posta, 20 Ekim 1935). Gazetenin sayımın hemen ertesinde yayımlanan haberi “*Sayım Çok Muntazam Oldu*” başlığını taşımaktadır. Gazete muhabirinin ulaşım aracı olarak kullandığı at arabası üzerinden şehrin sayım gününe ait fotoğraflarını çektiği haber, beraberinde gittiği sayım memuruyla birlikte yaşadıkları olayları ve sorular karşısında verilen yanıtları kaleme aldığı haber niteliğindedir(Son Posta, 21 Ekim 1935).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci genel nüfus sayımı, yapılmadan önce halkın dikkatini çekmek için basında oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır. Çeşitli gazetelerin kurallar hakkında uyarı amacıyla verdikleri başlıklar genellikle nüfus sayımlarının önemiyle ilgiliydi. Örneğinde Ulus gazetesinde yer alan haberde şu ifadeler yer almaktaydı: “*Yerli yabancı herkes o gün bulunduğu yerde kendisini yazdıracaktır, ne bir eksik ne bir fazla, devlet yurttaşlarının sayısını bilmek istiyor*”(Ulus, 8 İlkteşrin 1935).

2.1.İlçe ve Cinsiyet İtibariyle Toplam Nüfus ve Yoğunluğu

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci nüfus sayımı 20 Ekim 1935 yılında yapılmıştır. Yapılan nüfus sayımı neticesinde Türkiye'de 57 il, 356 ilçe, 809 bucak ve 34.067 köy olduğu ortaya çıkmıştır (Genel Nüfus Sayımı 1990 İdari Bölünüş, 1990, s. 2). Bu sayımda ülkenin nüfusunun 7.936.770'i erkeklerden, 8.221.248'i kadınlardan meydana gelmek üzere toplam 16.158.018 kişi olduğu belirlenmiştir. 1935 yılında gerçekleştirilen ikinci Genel Nüfus Sayımında da Bingöl henüz il olmadığı için Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan Muş'a bağlı kazalar olup, bu yıllarda Bingöl'ün kazalarından yalnızca Kığı kazası Erzincan'a bağlıydı. 1927 yılı sayımında Bingöl, Genç ve Çapakçur kazalarını Elazığ'a bağlı olarak değerlendirmeye almıştık. Fakat verilen bilgiler arasında idari değişikliklerden dolayı bu kazaların Muş'a bağlandığı görülmektedir. Burada karışıklıklara sebebiyet veren nokta, Muş ilinin ilçesi olan Bingöl'ün isim olarak benzeşme sorunuyla karşımıza çıkmasıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1936 yılına kadar Bingöl ismi Muş'a bağlı olan Karlıova ilçesine verilen addı. Fakat Bingöl, il olduktan sonra Bingöl adında bir de kazası mevcut olduğundan dolayı, bu benzeşmenin resmi işlerde karışıklığa neden olması sebebiyle, Bingöl kazasının adını Karlıova olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır(BCA, 030.11.1/122.21.7). Umumi müfettişlerin verdiği rapor ve teklif sonucunda 27 Temmuz 1938 tarihli 13984 nolu kararnamenin I. Maddesine göre Bingöl kazasının adı Karlıova olarak değiştirilmiştir(BCA, 030.11.1/122.21.7). Bu bağlamda bu kazalar 20 İlkteşrin (Ekim) 1935 yapılan sayımlarına göre Muş ve Erzincan illeri içinde incelenecektir.

Tablo 1. 1935 Nüfus Sayımına Göre Köy, Kaza, ve Şehirde Nüfus Sayısı

Kazalar	Şehirde			Nahiye ve köylerde			Yekün			Mesahai sathıye	Nüfus kesafeti
	E	K	Top	E	K	Top	E	K	Top		
Bingöl (Muş) % Nisbet	204 60.5	133 39.5	337 100	2481 49.5	2527 50.5	5008 100	2685 50.2	2660 49.8	5345 100	1360 -	4 -
Çapakçur (Muş) % Nisbet	510 53.1	451 46.9	961 100	5940 50.2	5881 49.8	11821 100	6450 50.5	6332 49.5	12782 100	1382 -	9 -
Genç (Muş) % Nisbet	140 59.1	97 40.9	237 100	3085 49	3205 51	6290 100	3225 49.4	3302 50.6	6527 100	1345 -	5 -
Solhan (muş) % Nisbet	231 54.9	190 45.1	421 100	3610 48.8	3790 51.2	7400 100	3841 49.1	3980 50.9	7821 100	915 -	9 -
Kığı (Erzincan) % Nisbet	562 54	479 46	1.041 100	15.991 49.6	16.265 50.4	32.256 100	16.553 49.7	16.744 50.3	33.297 100	3.400 -	10 -

Muş İli'nin toplam nüfusu 143.899 olup, bu sayının 73.608'i erkek, 70.291'i kadın nüfustan oluştuğu belirlenmiştir (TCBİGD, 1937: 5). Erzincan ilinin ise 77.275'i erkek, 80.069'u kadın olmak üzere toplam nüfusu 157.344 olarak hesap edilmiştir (TCBİGD, 1937: 5). 1935 yılında Bingöl vilayeti henüz il olmadan önce Bingöl (Karlıova), Çapakçur, Genç, Solhan, Kiğı ilçeleri Muş'a ve Erzincan'a bağlı olmasından ötürü sayıma bu illerde tabi tutulmuşlardır. Bu dönemde Muş'a bağlı olan Çapakçur kazasının Merkez nahiye ve perhangök olmak üzere iki nahiyesi bulunmaktaydı. Merkez nahiyenin köy adedi 67 adet olup, bu köyler şu şekildedir:

Alibir, Aluzan, Armudtak, Aşağıakpınar, Aşağıköy, Aşağıtekviran, Az, Beniziyar, Buban, Büyükbaşköy, Çallar, Çiriş, Çölak, Dik, Dodan, Düğernan, Garip, Gayıt, Gevran, Geylan merkez, Geylan Sancak, Gürüz, Gülbe, Harabe, Hesan, Hilbüzün, Hidan, Hoşgar, İskenderan, Kadımadrak, Karaveliyan Merkez, Karapınar, Karaveliyan Sancak, Kemal, Kemah maa Uğuroba, Kurudere, Kür, Kürtedev, Küriman, Küçükbaşköy, Lek, Lotan, Madrakilotan, Masalla, Metan, Mezarçık, Mirzan, Müsyan, Muşek, Ortaköy, Sinsor Merkez, Sinsor Sancak, Sini, Sirin, Şaban, Şarge, Şirnan, Şinek, Şog, Teyrek, Uzunsavat, Velan, Vesci maa Haziran, Vili Vere, Yukarı Akpınar, Zag ve Zeynep (TCBİGD, 1937: 14-15). Çapakçur'a bağlı olan Perhangök nahiyesinde ise 12 adet köy bulunduğu görülmektedir. Bu köyler şu şekildedir: Aşağı Perhangök, Alikrak, Almalı, Arçük, Bellüzer, Çan, Fahrhan, Güldarmavalirek, Köş, Şinök, Terbesmorik ve Yukarı Perhangök (TCBİGD, 1937: 15).

Muş'a bağlı Genç kazasının Merkez nahiyesinde 26 köy bulunmaktaydı (TCBİGD, 1937: 15-16). Bu köyler: Arakil, Aşkasor, Bülükan, Cansor, Çemahini, Darahini, Dinasor, Diyarbü, Girnos, Hacan, Hut, Küpar, Mestan, Mezrei Solhan, Modan, Muradan, Rotucan, Şatos, Şemsan, Şirnan, Farpaçur, Tafsalai Hüseyinan, Tafsalai Riz, Ulya, Valir Vezanan şeklindedir. Muş'a bağlı diğer bir kazan olan Solhan'ın merkez nahiye, Göynük ve Valir olmak üzere 3 nahiyesi bulunmaktadır. Merkez nahiyenin köyleri: Galeban, Girvas, Hazerşah, Hırbizor, Kazıman, Melekan, Serban ve Solhan; Göynük nahiyesinin köyleri: Oğnut, Aşağı Sivik, Azizan, Ciligöl, Hacıyan, Halipan, Kimsoran, Sagnis, Yekmal ve Yukarısivik; Valir nahiyesinin köyleri ise, Arduşin, Abdiyan, Arzink, Askar, Badinan, Dorni, Genç, Genç Tavus, Hılbasan, Kameran, Kahmut, Kırık, Nederan, Perho, Pohik, Sükyan, Şegan ve Tutel olarak sıralanmıştır (TCBİGD, 1937: 18-19). Son olarak Muş'a bağlı Bingöl (Karlıova) kazasının Merkez nahiyesine bağlı 26 köy yer almaktadır. Bu köyler: Alıpınar, Aşağı Sorik, Bağlıisa, Bahçe, Ceban, Çerme, Çiftlik, Çirik, Gomisan, Geylan, Hasanova, Hüsnüyan, Karabalçık, Karahamza, Kargapazar, Kerran, Kızılcebik, Kümbet, Liçik, Sakaviran, Şarük, Tokluyan, Viranşehir, Yeniköy, Yoncalık ve Yukarışerik olarak meydana gelmiştir (TCBİGD, 1937: 10-11).

Erzincan iline bağlı Kiğı kazasının Merkez, Çan, Çönek ve Hösnek olmak üzere 4 adet nahiyesi bulunmaktadır. Merkez nahiyesinin 41 (Ağbuzut, Abvank, Almalı, Amariç, Ançik, Arik, Arnes, Bilice, Cibirköy, Çermeyi Endiris, Dinarbey, Dizvas, Erzani, Gelin Pertek, Gayikisüfla, Gayikiulya, Girvan, Haçatur, Hakistun Haror, Hogas, Hogas Komları, Hupus, Humsor, Kadıköy, Karaca, Karapolat, Karikum, Melikan, Mike mezası, Molla Ömer, Moş Ağa, Mozi Ulya, Ölmez, Savucak, Sivgilik, Şen, Şilikan, Tirkan, İngüzük, Zirzanos), Çan nahiyesinin 32 (Çan, Akpınar, Alagöz, Arpa Deresi, Avirtinik, Beraç, Çanakçı, Çekan, Çelebi, Çıtakgaz, Demirtaş, Gemhut, Gejikan, Halilan, Hurs, Kakvir, Karaçan, Karsini, Keklik, Kerboz, Killotiyen, Köçet, Kucak, Kurikan, Mugbet, Musrum, Norput, Okçıyan, Paş, Sarpica, Şamoni, Zalhadr), Çönek nahiyesinin 25 (Çönek, Ağdat, Anzevik, Cemizeyni, Çıkoğlu, Çuğ, Deştil, Ekrek, Haftariç, Hasköy, Hergep,

Holhol, Hop, Hozavit, Hubet, Kır, Kumik, Masikkanıhrdıt, Murun, Pargesur, Seter, Sıhlar, Taru, Zeynallı, Zimtek) ve Hösnek nahiyesinin 38 (Hösnek, Agbinek, Ağdaş, Alakilise, Azakpert, Aznafır, Baluca, Çatma, Çermeyikarır, Darabi, Dimlek, Dizmari, Elbeyi, Harık, Hirçık, Horhor, İnak, Karayılan, Karmurunusufla, Karmurunuulya, Kozlu, Kurikanıkarır, Kürdan, Masıkan Karır, Mercan, Osman Uşağı, Pertek, Pirican, Pulur, Sağyan, Sigank, Simhaç, Sevkar, Şipinan, Temuran, Tumik, Uzun Maşat, Zermek) köyden meydana gelmektedir (TCBİGD, 1937: 11-14).

Türkiye genelinde yapılan ikinci nüfus sayımında, toplam nüfus miktarı bakımından Kiğı ilçesi ilk sırada yer almaktadır. Bu ilçede 16.553 erkek, 16.744 kadın olmak üzere, toplam 33.297 kişi bulunmaktadır (TCBİGD, 1937: 5). Verilen bilgilerden yola çıkarak, bu ilçenin nüfusunda 1927-1935 döneminde 5.203 kişilik artış olduğu anlaşılmaktadır.

Bingöl (Karlıova), Çapakçur, Genç ve Solhan ilçelerine göre Kiğı kazasının hem şehir hem de köy nüfusunun fazla olduğu fark edilmektedir. Kiğı ilçesinden sonra önemli nüfusa sahip olan bir diğer ilçe ise Çapakçur olmuştur. Bu ilçede toplam 12.782 kişi yer almak üzere, bu sayının 6.450'si erkek, 6.332'si kadınlardan meydana geldiği gözlenmektedir (TCBİGD, 1937: 5). Çapakçur'un nüfusunda 1927 yılından 1935 yılına kadar, yani sekiz yıllık süre içerisinde 2.268 kişilik yükselme olduğu gözlenmektedir. Türkiye genelinde olduğu gibi bu kazalarda da nüfusun daha çok köylerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yine genel değerlendirme yaptığımızda, nahiye ve köylerde yaşayan erkek sayısı kadınlardan az iken, bu durum kaza merkezlerinde farklı olup, şehirlerde erkek nüfusun kadınlardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Kiğı ve Çapakçur kazasından sonra nüfus miktarı bakımından sırasıyla, Solhan (7.821), Genç (6.527) ve Bingöl (5.345) ilçeleri gelmektedir (TCBİGD, 1937: 5).

2.2.Görünür Sakatlıklar İtibariyle Nüfus

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yapılan ikinci genel nüfus sayımında Muş ve Erzincan iline bağlı olan Bingöl'ün kazaları için nüfusun nitelikleri bakımından sadece görünür sakatlık ve okur-yazarlık itibariyle nüfusun dağılışı hakkında bilgilere yer verilmiştir. 1935 yılında Bingöl, Çapakçur, Genç ve Solhan Muş'a, Kiğı ise Erzincan'a bağlı kazalar idi. Bu dönemde Muş'un nüfusu toplam 143.899 olup (TCBİGD, 1937: 6) bu sayının 1.886'sında çeşitli sakatlıklar olduğu tespit edilmiştir (TCBİGD, 1937: 87). Bingöl, Çapakçur, Genç ve Solhan kazalarında görünür sakatlığı bulunan kişi sayısı 448 kişi olduğu dikkate alındığında (TCBİGD, 1937: 58-59), bu kazaların Muş ilinde bulunan toplam sakatlığı olan kişilere oranı % 23,7'dir. Erzincan ilinin ise nüfusu 157.344 olup (TCBİGD, 1937: 5), bu nüfusun 3.487'sinin görünür sakatlığı bulunmaktadır (TCBİGD, 1937: 85). Bu ile ilgili olan Kiğı kazasında 879 kişinin sakat olduğu düşünüldüğünde (TCBİGD, 1937: 56), bu sayının Erzincan'da bulunan toplam sakatlar içerisindeki yeri % 25.2 olarak belirlenmiştir.

Tablo.2 1935 Nüfus Sayımına Göre Görünür Sakatlıklar İtibariyle Nüfus

Kazalar	Sağlam nüfus	Sakatlık Nüfus											Genel
		Kör	Bir kolu çolak	İki kolu çolak	Bir ayağı topal	İki ayağı topal	Sağır-Dilsiz	Kambur	Kötürüm	Müteaddit	Sair sakatlıklar	Toplam	
Bingöl	5.260	18	19	4	18	6	10	1	2	6	1	85	5.345

Çapakçur	12.589	47	28	4	64	5	24	6	4	10	1	193	12.782
Genç	6.438	18	17	4	24	2	11	2	5	5	1	89	6.527
Solhan	7.740	23	10	1	24	1	9	2	1	8	2	81	7.821
Kiğı	32.418	130	143	16	338	66	75	34	39	29	9	879	33.297

1935 Genel Nüfus Sayımında görünür sakatlığı olanlar Kör, Bir ve iki kolu çolak, bir ve iki ayağı total, sağır-dilsiz, kambur ve kötürüm şeklinde tespit edilmiştir. Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan, Kiğı kazalarında ortaya çıkarılan görünür sakatlıkların bu kazaların toplam nüfusu (65.772) içerisindeki yeri % 2 olarak hesaplanmıştır. Yani sayım sonuçlarına göre bu kazalarda tespit edilen 64.445 kişinin sağlam olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Diğer taraftan 1935 yılında Muş ve Erzincan'a bağlı olan bu kazalarda görünür sakatlık itibariyle incelenen nüfusun, 236'sı kör, 217'si bir kolu çolak, 29'u iki kolu çolak, 468'i bir ayağı total, 80'i iki ayağı total, 129'u sağır-dilsiz, 45'i kambur ve 51'i kötürüm olarak kaydedilmiştir (TCBİGD, 1937: 56). Sayısal ifadelere bakıldığında bu sakatlıklar içerisinde en fazla sayıya sahip olan ayağı total olanlardır. Ayağı total olan nüfusun (548) görünür sakatlığı olan toplam nüfus içerisindeki oranı % 41,2 olduğu düşünüldüğünde, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki düzenli ordu savaşları ve Kuvâ-yı Milliye dönemindeki yaralanmalardan kaynaklanmış olduğu ifade edilebilir (Kodal, 2008: 92). Fakat genel bir değerlendirme yapıldığında, Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan ve Kiğı kazalarında tespit edilen nüfusun fiziki bakımdan daha çok sağlam bireylere sahip olduğu görülmektedir. Bu da Cumhuriyetin ilk yıllarındaki nüfusun çalışabilirliği ve sağlamlığı, insan gücüne ihtiyaç duyulan bir dönemde bu kazaların gelişmesi ve kalkınması için büyük yararlar sağlamıştır (Kodal, 2008: 92).

2.3.Nüfusun Okur-Yazarlık İtibariyle Dağılışı

Yapılan İkinci Genel Nüfus Sayımında okur-yazarlık itibariyle incelenen nüfusun özellikleri okuma-yazma bilen, yalnız okuma bilen ve okuma-yazma bilmeyen şeklinde sınıflandırılmıştır. Muş ilinde okuma-yazma bilenler 5.076, yalnız okuma bilenler 60 ve okuma-yazma bilmeyenler ise 68.472 kişi olarak tespit edilmiştir (TCBİGD, 1937: 89). Öte yandan Erzincan ilinde okuma-yazma bilenler 12.512, yalnız okuma bilenler sayısı 180, okuma-yazma bilmeyenler ise 64.583 kişi olarak belirlenmiştir (TCBİGD, 1937: 87).

Tablo.3 1935 Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Okur-Yazarlık İtibariyle Dağılışı

Kazalar	Toplam			Okuma yazma bilen			Yalnız okuma bilen			Okuma yazma bilmeyen			Meçhul		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Bingöl	5345	2685	2660	119	113	6	3	2	1	5.223	2570	2653	-	-	-
Çapakçur	12782	44921	39839	326	298	28	4	3	1	12452	6149	6303	-	-	-
Genç	6527	3225	3302	170	143	27	1	1	-	6356	3081	3275	-	-	-
Solhan	7821	3841	3980	153	137	16	4	4	-	10176	3700	6476	-	-	-
Kiğı	33297	16553	16744	1118	1004	114	49	40	9	32130	15509	16621	-	-	-

Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan, Kiğı kazalarında toplam 1.886 kişinin hem okuma hem de yazma bildiği, yalnız okuma bilenlerin 61 ve okuma-yazma bilmeyen nüfusun 66.337 kişi olduğu saptanmıştır (TCBİGD, 1937: 60). Bu kazalar arasında nüfuslarıyla orantılı olarak en fazla okuma-yazma bilenlerin Kiğı kazasında (% 3,3), en az orana sahip olan kazanın ise, Solhan olduğu gözlenmektedir. Hemen tüm kazalarda erkeklerin kadınlara oranla eğitim öğretimde daha fazla yer aldığı hissedilmektedir. Türkiye geneline kıyaslama yaptığımızda uzun süren savaşlardan sonra yeni yapılanma dönemine giren yeni Türkiye’de bu yıllarda okuma-yazma oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Böyle bir durumun oluşmasında, geri kalmışlık, eğitim-öğretim kurumlarının azlığı-yetersizliği, geleneksel Türk toplum yapısı, din adına kadınların eğitim-öğretim imkânlarından uzak tutulması gibi nedenler etkili olmuştur (Kodal, 2008: 88).

3. SONUÇ

Cumhuriyetin ilanının ardından gerçekleştirilen ilk nüfus sayımıyla birlikte her beş senede bir sayım yapılması kararı alınmıştır. Ancak ilk sayımın yapıldığı tarih olan 1927’den sonraki ilk tarihin üç sene sonrasına denk geliyor oluşu nedeniyle, bu sayımın ardından gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır.

Bu çalışmamız da ülkemizdeki nüfus hareketliliğini oluşturan Bingöl ilinin nüfusu ile bu nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri ele alınıp incelenmiştir. Araştırma sahamızı oluşturan Bingöl ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer alan, Bingöl ovasının batısında Sağyer deresinin ovaya açıldığı kısımda kurulmuştur. Bingöl ili, doğuda Muş, kuzeyde Erzincan ve Erzurum, batıda Tunceli ve Elazığ, güneyde ise Diyarbakır ili ile çevrilidir. 8277 km² genişliğinde, Türkiye yüzölçümünün yüzde biri büyüklüğündedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci nüfus sayımı 20 Ekim 1935 yılında yapılmıştır. Yapılan nüfus sayımı neticesinde Türkiye’de 57 il, 356 ilçe, 809 bucak ve 34.067 köy olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayımda ülkenin nüfusunun 7.936.770 erkeklerden, 8.221.248’i kadınlardan meydana gelmek üzere toplam 16.158.018 kişi olduğu belirlenmiştir. 1935 yılında Bingöl il konumunda olmadığı için; Bingöl, Çapakçur, Genç ve Solhan Muş vilayeti Kiğı ilçesi ise Erzincan vilayeti içerisinde değerlendirilmiştir. Bu sayımda Muş ilinin toplam nüfusu 143.899 olup, bu sayının 73.608’i erkek, 70.291’i kadın nüfustan; Erzincan ilinin ise 77.275’i erkek, 80.069’u kadın olmak üzere toplam nüfusu 157.344 olarak hesap edilmiştir.

Türkiye genelinde yapılan ikinci nüfus sayımında, toplam nüfus miktarı bakımından Kiğı ilçesi ilk sırada yer almaktadır. Bu ilçede 16.553’ü erkek, 16.744’ü kadın olmak üzere, toplam 33.297 kişi bulunmaktadır. Verilen bilgilerden yola çıkarak, bu ilçenin nüfusunda 1927-1935 döneminde 5.203 kişilik artış olduğu anlaşılmaktadır. Bingöl (Karlıova), Çapakçur, Genç ve Solhan ilçelerine göre Kiğı kazasının hem şehir hem de köy nüfusunun fazla olduğu fark edilmektedir. Kiğı ilçesinden sonra önemli nüfusa sahip olan bir diğer ilçe ise Çapakçur olmuştur. Kiğı ve Çapakçur kazasından sonra nüfus miktarı bakımından sırasıyla, Solhan (7.821), Genç (6.527) ve Bingöl (5.345) ilçeleri gelmektedir.

Sakatlık itibarıyla araştırılan nüfusta kör, bir ve iki kolu çolak, bir ve iki ayağı topal, sağır-dilsiz, kambur ve kötürüm şeklinde olanlar tespit edilmiştir. Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan, Kiğı kazalarında ortaya çıkarılan görünür sakatlıkların bu kazaların toplam nüfusu (65.772) içerisindeki yeri % 2 olarak hesaplanmıştır. Yani sayım sonuçlarına göre bu kazalarda tespit

edilen 64.445 kişinin sağlam olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Sayısal ifadelerle bakıldığında bu sakatlıklar içerisinde en fazla sayıya sahip olan ayağı topal olanlardır.

Yapılan İkinci Genel Nüfus Sayımında okur-yazarlık itibariyle incelenen nüfusta Bingöl, Çapakçur, Genç, Solhan, Kiğı kazalarında toplam 1.886 kişinin hem okuma hem de yazma bildiği, yalnız okuma bilenlerin 61 ve okuma-yazma bilmeyen nüfusun 66.337 kişi olduğu saptanmıştır. Türkiye genelinde olduğu gibi Bingöl'ün tüm kazalarında da erkeklerin kadınlara oranla eğitim öğretimde daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu kazalar arasında nüfuslarıyla orantılı olarak en fazla okuma-yazma bilenlerin Kiğı kazasında (% 3,3) en az orana sahip olan kazanın ise, Solhan olduğu gözlenmektedir.

Kaynakça

CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutanağı. (1935). Ankara: Ulus Basımevi.

BCA

Zaman

Ulus

Cumhuriyet

Son Posta

Cumhuriyet'in 50. Yılında Bingöl, 1973 İl Yıllığı. (1973). Ankara: Pars Matbaası .

Genel Nüfus Sayımı 1990 İdari Bölünüş. (1990). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Aksu, L. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus Analizleri. *Sosyoloji Konferansları*, 219-309.

Alay, O. (2006). *Kültür Dünyamızda Bingöl.* İstanbul: Üniversite Yayınları.

Arı, K. (2003). Cumhuriyet'in Nüfus Politikası. *Toplumsal Tarih*, 28-31.

Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2012). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya.* Ankara: Pegem Yayınları.

Kodal, T. (2008). Atatürk Döneminde Bodrum'un Nüfus Yapısı (1923-1938). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-100.

Konukçu, E. (1987). *Koroğlu'na Kadar Bingöl.* Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.

Köse, M. (2010). *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi.* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sayımı, T. İ. (1937). *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.* Ankara: Başvekâlet Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi Devre 5, C. s. (tarih yok).

TCBİGD. (1937). *Genel Nüfus Sayımı (Erzincan), 20 İlkteşrin 1935.* İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.

TCBİGD, T. C. (1937). *Genel Nüfus Sayımı (Muş).* Ankara: Mehmet İhsan Basımevi.

Tuğluoğlu, F. (2012). Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 'Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 55-78.

Umumiyesi, T. C. (1927). *Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi (TCBİUM), 28/Teşrinievvel/1927 Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir Ve Köyler itibariyle Türkiye Nüfusu.* Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.